

АРХЕОЛОГІЯ

УДК 902/904

І. В. Якімова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЖІНКА-АРХЕОЛОГ – ПОЯВА НОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Проаналізовано особливості інтеграції жінок в археологічне наукове товариство другої половини XIX – початку XX ст., а також розглядається конструювання професійної ідентичності жінок-археологів на прикладі життєвого та творчого шляху П. С. Уварової та К. М. Мельник-Антонович.

Ключові слова: археологія, нова ідентичність, життєвий сценарій, нова жінка, гендерний фактор, жінка-археолог, ідентифікація, криза ідентичності.

Якімова І. В. Женщина-археолог – возникновение новой идентичности.

Анализируются особенности интеграции женщин в археологическое научное сообщество второй половины XIX – начала XX вв., а также рассматривается конструирование профессиональной идентичности женщин-археологов на примере жизненного и творческого пути П. С. Уваровой и К. Н. Мельник-Антонович.

Ключевые слова: археология, новая идентичность, жизненный сценарий, новая женщина, гендерный фактор, женщина-археолог, идентификация, кризис идентичности.

Yakimova I. V. Woman-archaeologist – the appearance a new identity.

In this paper I analyze the characteristics of the integration of women in archaeological scientific community in the second half of XIXth and early XXth centuries. The author, using the concept of status identity J. Marcia, is considering the formation of professional identity of women archaeologists by lives and careers of P. S. Uvarovoy and K. N. Melnyk-Antonovich. J. Marcia's status identity theory is based on Erikson's concept of ego-identity and he describes four types (statuses) of identity formation based on the presence or absence of crises and commitment in occupational and ideological realms: Identity Diffusion, Foreclosure Identity, Identity Achievement and Moratorium.

In this paper, I consider individuals with the Foreclosure Identity, this type of women includes P. S. Uvarovoy and K. N. Melnyk-Antonovich.

Foreclosure Identity is characterized by following a woman living projects that were not laid by themselves, and authoritative leaders (father, husband), in this case woman does not take part in «building their own lives». That is, the development of their identity «is through the identification, rather than individuation».

At the initial stage of entering a woman in archaeological scientific community she needed the support of the men, preferably authoritative person in the scientific society. For the example the lives and career P. S. Uvarovoy and K. N. Melnyk-Antonovich clearly seen the fact that a woman could realize themselves in the scientific community only through her husband (A. S. Uvarov, V. B. Antonovich).

Keywords: archeology, a new identity, life scenario, a new woman, gender, female archaeologist, identification, identity crisis.

Феміністський рух другої половини XIX – кінця 20-х рр. XX ст. прийнято називати емансипаційним, тому що основним гаслом руху була боротьба за політичні й економічні права жінок: можливість обирати і бути обраними, право влас-

ності та рівноправність у шлюбі, можливість отримання освіти і вибору професії. Результатом реалізації цих завдань стала поява образу «нової жінки» [5, с. 74], яка вийшла за межі традиційного трикутника «чоловік-дім-родина» [2, с. 23]. Розширення життєвого простору жінки привело до пошуків нею свого місця в соціокультурній та інтелектуально-професійній сфері, простіше кажучи, у цей період вона займається творенням своєї власної ідентичності. З цієї точки зору проблема появи жінки-археолога є досить актуальною та цікавою.

Інтеграція «жіночого елемента» в археологічну науку свідчить про те, що жінка почала освоювати не типову для своєї статі інтелектуально-професійну сферу, адже археологія досить довгий час вважалася сферою діяльності лише чоловіків. Підтвердженням цього слугують спроби відтворення сучасними дослідниками життєвих та творчих шляхів деяких представниць археологічної науки зазначеного періоду: П. С. Уварової, К. М. Мельник-Антонович, Н. Д. Полонської-Василенко, В. Є. Козловської, І. В. Фабриціус, М. І. Вязьмітіної, О. Ф. Лагодовської та ін. Слід зазначити, що феномен появи «жінки-археолога» є яскравим прикладом пошуку та конструювання ними власної ідентичності.

Сам термін «ідентичність» з'явився у середині ХХ ст.; основоположником цього поняття прийнято вважати австрійського психолога Е. Еріксона, який у своїх працях «Дитинство та суспільство» («Childhood and Society»), а також «Ідентичність: юність та криза» («Identity: Youth and Crisis») найбільш повно охарактеризував основні засади своєї концепції. Згідно з його уявленнями ідентичність – це почуття тотожності самому собі, цілісності, безперервності свого існування у просторі та часі, можливість контролю над собою та одночасно усвідомлення того факту, що твої тотожність і безперервність визнаються оточуючими [16, с. 58, 76]. Простіше кажучи, це – уявлення людини про саму себе, перед якою стоїть два питання: хто я є зараз і ким мені бути в майбутньому? Тому в даній статті ми будемо використовувати саме таку трактовку поняття ідентичність, оскільки вона вважається загальноприйнятною.

Важливо також зазначити, що Е. Еріксон, описуючи основні концепти ідентичності, приділив деяку увагу і гендерному фактору. У своїй праці «Ідентичність: юність та криза» («Identity: Youth and Crisis») він присвятив один розділ дослідженню жіночої ідентичності, дав опис жіночої ідентичності, базуючись на анатомічних відмінностях між статями згідно з традиційною психоаналітичною теорією [18, с. 42]. Незважаючи на обмеженість такого підходу, Е. Еріксона можна вважати одним із перших дослідників, що заклав основи вивчення ідентичності, не ігноруючи гендерний фактор.

Прихильником та продовжувачем еріксонівської теорії ідентичності без сумніву можна назвати канадського психолога Дж. Марсію, якого вважають «живим класиком у галузі психології ідентичності» [10, с. 1]. У праці «Его-ідентичність: посібник по соціальній психології», («Ego Identity: Handbook for Psychosocial Research») під редакцією дослідника та його колег – А. Вотермена, Д. Меттісона, С. Арачер та Дж. Орлофські, основуючись на теорії ідентичності Е. Еріксона, Дж. Марсія сформулював свою концепцію статусів ідентичності.

Основне питання, яке постало перед дослідником при розробці даної концепції, було: за допомогою яких критеріїв можна визначити стан ідентичності? Дж. Марсія вважав, що найбільш чітко критерії будуть проявлятися «при вирішенні індивідом виникаючих перед ним проблем» [3, с. 132]. Осмислення та здійснення вибору з можливих численних варіантів та реалізація прийнятого рішення ро-

блять внесок у розвиток ідентичності, сприяють набуттю почуття безперервності, спрямованості та осмисленості життя [10, с. 3].

Ґрунтуючись на цьому, Дж. Марсія зупинився на розгляді двох сфер життя, відповідно до уявлень Е. Еріксона, найбільш важливих для формування ідентичності – професія та ідеологія [16, с. 40]. Згідно з Еріксоном, під ідеологією розуміються «образи, ідеї та ідеали, що дають переконливу картину світу, неусвідомлений набір цінностей і передумов, що відображають релігійне, наукове та політичне мислення культури» [Там само, с. 199]. На їх думку, людина, в незалежності чоловік то чи жінка, «володіючи ідентичністю» повинна прийняти обов'язки в цих двох сферах – професії та ідеології.

На основі цих двох критеріїв Дж. Марсія виділив та описав чотири статуси ідентичності:

1. Дифузна ідентичність (Identity Diffusion) – це відсутність визначеної ідентичності: ні пошук, ні вибір рішення індивідом не здійснювалися. Такий тип людей ще можна охарактеризувати як «куди дме вітер, туди вони і йдуть» [21, с. 121].

2. Визначена ідентичність (Foreclosure Identity) – статус, при якому власний внутрішній пошук не був здійснений індивідом, а рішення прийнято під впливом зовнішніх обставин. Індивіди з таким статусом мають наперед задані цілі, правила поведінки та ідеали, що мало підлягає коригуванню. План на майбутнє складений батьками або іншими авторитетними особами [17, с. 98].

3. Для статусу «мораторій» (Moratorium) характерний здійснюваний в даний момент активний пошук вирішення проблеми, при цьому саме рішення ще не прийнято. На цій стадії індивід знаходиться в процесі конструювання ідентичності – переходу від відсутності почуття ідентичності або від визначеної ідентичності до сконструйованої (досягнутої) ідентичності [Там само, с. 145].

4. Досягнута ідентичність (Identity Achievement) характеризується самостійно здійсненим активним пошуком вирішення проблеми і прийняттям такого рішення. Особи з досягнутою ідентичністю мають власні, відмінні від батьківських, плани на майбутнє. Ці плани за необхідності можуть бути переглянуті, оскільки, з точки зору людей з досягнутою ідентичністю, майбутнє існує для самореалізації, а не для досягнення ідеалів, заданих заздалегідь кимось іншим [22, с. 552, 557].

Проте, слід зазначити, що жінці складніше здійснити вибір у професійній сфері, адже гендерна роль, яка приписується їм суспільством, обмежує жінок у прийнятті рішення стосовно свого майбутнього. Тому Р. Джесельсон вирішила «розглянути жіночу ідентичність в жіночих термінах» [20, с. 2], використавши для цього концепцію еґо-ідентичності Дж. Марсія. Її дослідження базується на вивченні життєвого та творчого шляху окремо взятої жінки. Отримані результати дозволяють розширити і покращити розуміння конструювання жіночої ідентичності як окремого феномена.

На наш погляд, застосування концепції еґо-ідентичності Дж. Марсія в поєднанні з результатами дослідження Р. Джесельсон [19, с. 324] дозволить нам відповісти на деякі запитання відносно професійної самоідентифікації жінок-археологів та конструювання ними власної ідентичності, а також окреслити шляхи входження жінки в археологічне наукове товариство.

Отже, визначена ідентичність (Foreclosure Identity) характеризується наслідуванням жінкою життєвих проєктів, які були складені не ними самими, а авторитетними особами (батьком, чоловіком), у такому випадку жінка практично не бере участі в «побудові власного життя» [2, с. 30]. Тобто, розвиток їх ідентичності

«відбувається через ідентифікацію, а не через індивідуацію» [20, с. 5] Р. Джесельсон описує таких жінок як працьовитих та здібних і досить успішних в обраній ними кар'єрі. Проте після втрати зовнішнього локусу контролю (батьків, чоловіка чи наставника) може настати період «кризи ідентичності» [15], під час якого жінка або далі слідує шляху, обраному авторитетними особами, або міняє статус ідентичності на дифузну чи мораторій.

Незважаючи на це, більшість дослідників (Дж. Марсія, Дж. Крогер та ін.) дотримуються думки, що особистості з визначеною ідентичністю дуже рідко переживають періоди кризи. У даній статті, на прикладі життєвих та творчих шляхів жінок-археологів, нами буде розглянуто процес конструювання статусу визначеної ідентичності. Вищезазначений тип ідентичності притаманний, перш за все, тим жінкам, які стали дружинами видатних науковців-археологів зазначеного хронологічного періоду – Прасковія Сергіївна Уварова та Катерина Миколаївна Мельник-Антонович.

Для П. С. Уварової провідником у світ археологічної науки став її чоловік Олексій Сергійович Уваров. Наукові зацікавлення останнього сприяли тому, що молода дружина стала поступово освоювати таку нетипову для жінок сферу діяльності, як археологічні наукові та польові розшуки.

Графиня П. С. Уварова, уроджена княжна Щербатова, родилася 28 березня 1840 р. у родовитій, проте небагатій, сім'ї. У 1858 р. вийшла заміж за графа О. С. Уварова, який на той час вже здобув славу авторитетного археолога, відомого за низкою успішних розкопок на території Криму, Російського Нечорнозем'я та був одним із членів-засновників Російського археологічного товариства в Петербурзі (1846).

На момент шлюбу П. С. Уваровій було 18 років; на думку Е. Еріксона саме в цей період життя (15–16–19–21 років) відбувається «процес «інструментального» освоєння нового стану, оволодіння засобами досягнення ідентичності, існуючими у світі людської культури» [16, с. 154]. Цей процес зазвичай пов'язаний і з професійною ідентифікацією особистості, адже професія є однією з важливих засад орієнтації у світі культури.

Шлюб з О. С. Уваровим та весільна подорож, організована графом із метою познайомити дружину з пам'ятками архітектури та музейними скарбами Італії, Франції та Англії, зіграли важливу роль у конструюванні ідентичності П. С. Уварової. «Передо мною, – згадує вона, – открылся новый, чудный мир, с новыми взглядами не только на историю и искусство, но и...на всю жизнь» [11, с. 41]. Саме тоді Прасковія Сергіївна визначилася з власним майбутнім родом діяльності, або, за висловом Еріксона, «оволоділа професійною ідентичністю» [15] Тоді ж чоловік отримав в її особі не лише дружину та матір його дітей, а й співробітницю, що поділяла його ідеї та задуми, а згодом продовжила його справу.

З 1861 по 1884 рр. подружжя Уварових – Олексій Сергійович та Прасковія Сергіївна плідно працювали на науковому терені: заснували у 1864 р. Московське археологічне товариство (далі – МАТ) та організували археологічні з'їзди, що стало «фундаментом» для оформлення археології як професійної науки. Хоча П. С. Уварова була незамінним співробітником та співтоваришем свого чоловіка, за його життя вона не була членом МАТ, тому що Олексій Сергійович принципово був проти залучення «жіночого елемента» до археологічних досліджень та вважав неможливим робити виняток навіть для власної дружини, у всякому разі формально. Така позиція свідчить про те, що в науковому середовищі

«по-прежньому главенствовали мужчины, у которых преобладало снисходительное отношение к женщинам в науке» [1, с. 161].

Незважаючи на це, П. С. Уварова вела в МАТ серйозну діяльність: брала участь в організації засідань археологічних з'їздів (далі – АЗ), вела обширне листування, домовлялася з місцевими органами влади, вченими з приводу проведення АЗ, відбирала експонати для виставок, самостійно проводила розкопки та ін.

У 1884 р. А. С. Уваров пішов з життя: «...угас – за словами графині – потому, что слишком любил человечество и все то, что служит к его благу; угас потому, что сердце его не выдержало той борьбы и работы, которые выпали на его долю, при его общественных работах, при его чуткости и доброжелательстве ко всему доброму, честному, благородному» [11, с. 129, 130].

Цей рік став переломним у житті П. С. Уварової, адже вона втратила не лише коханого чоловіка, а й свого наставника, який сконструював її ідентичність. У такому випадку, особи з визначеною ідентичністю, як правило, слідують життєвому сценарію, котрий був прописаний авторитетною особистістю, в даному разі О. С. Уваровим, та продовжують його справу. Саме такий варіант і був обраний Прасковією Сергіївною після смерті її чоловіка – йти «по проложенной мужем тропе» [Там само, с. 132] – в цьому вона вбачала сенс свого життя «...мы, сознавая его заслуги на общественном и научном поприщах, должны были продолжать его работы, развивая и углубляя все его начинания» [Там само, с. 130].

У 1885 р. П. С. Уваровій присвоїли звання почесного члена Московського археологічного товариства, а в травні обрали його головою. Згадуючи про це, вона писала: «Я приняла председательство не потому, что считала себя достойной этого избрания, но потому, что хотелось продолжать начатое дело в том направлении, которое было дано ему мужем» [Там само, с. 132]. Ця цитата досить ясно ілюструє риси, притаманні особистості з визначеною ідентичністю.

Описуючи в мемуарах своє призначення, П. С. Уварова розкрила мотиви, якими керувалися члени Товариства, обираючи її головою, посилаючися на пануюче розуміння ролі і місця жінки в суспільстві. «В мае того же года Археологическое общество выбирает меня председателем общества, т. е. возлагает на меня всю обузу его деятельности, его дальнейшего преуспеяния. Думается мне, что члены Общества не давали себе полного отчета в том, что они могли ожидать от меня, но, боясь ответственности за бездеятельность Общества после кипучей и многосторонней работы мужа и не находя между собой человека свободного и работоспособного, как он, они решили, что я знакома как с техникой подготовки съездов и выставок, так и с провинциальными учеными и любителями и что я довольно еще молода и предприимчива, чтобы работать... и что, наконец, если я окажусь неспособной, то всегда легче и для них покойнее... свалить вину на слабую, неспособную женщину» [Там само, с. 132].

Таким чином, члени товариства навіть не очікували, що П. С. Уварова, зі своєю гендерною приналежністю до «слабких» та «нездібних» жінок, виявиться не лише чудовим організатором та продовжувачем справи чоловіка, а й розширить діяльність МАТ. Всупереч «господствующему мнению о том, что женщина, занимающаяся наукой, не способна реализовать себя ни как мать, ни как жена, ни как ученый» [1, с. 161], Прасковія Сергіївна показала, що це всього-на-всього лише пережитки суспільства, які вже не відповідали реальності.

Наслідуючи кращі риси археолога свого часу, притаманні її чоловікові, П. С. Уварова поступово сама стала цілком самостійним дослідником, організатором

ром науки, авторитетним діячем археології та своєрідним інтелектуальним лідером МАТ. В історії археології П. С. Уварову вважають першою жінкою-археологом, адже вона освоїла не типову для жінки галузь археологічної науки, та заклала основи формування нової жіночої ідентичності.

До жінок із визначеною ідентичністю, на наш погляд, слід віднести і Катерину Миколаївну Мельник-Антонович. Освоювати археологічну науку вона почала завдяки своєму наставникові, а згодом і чоловікові В. Б. Антоновичу. В науковому середовищі В. Б. Антонович був знаковою фігурою, авторитетним істориком, археологом та археографом України та Росії XIX–XX ст., який заклав основи історико-археологічного напрямку в дослідженні минулого України.

Катерина Миколаївна Мельник-Антонович народилася 19 грудня 1859 р. на Полтавщині у сім'ї лікаря. У 1877 р. К. М. Мельник-Антонович вступає до Вищих жіночих курсів при Київському імператорському університеті Св. Володимира (далі – ВЖК), де і знайомиться зі своїм майбутнім чоловіком, який викладав курс з археології. На той момент їй було 18 років – найбільш прийнятний вік для конструювання власної ідентичності. Навчаючись, вона студіювала історію та археологію переважно під керівництвом В. Б. Антоновича, і саме він став тією особистістю, що сформувала та визначила наукові інтереси Мельник-Антонович.

Серед професорського складу Київського університету В. Б. Антоновича називали «кращим та найщирішим другом вищої жіночої освіти». Він підтримував інтерес слухачок до дослідної роботи, не роблячи різниці між ними та студентами, читав для групи зацікавлених курсисток приватні лекції [6, с. 53]; зібрав навколо університетського археологічного музею гурток ентузіастів, до якого входили: К. Мельник, Н. Полонська-Василенко, В. Козловська, А. Скриленко, В. Б. Антонович; разом з іншими дослідниками (В. В. Хвойко) долучав їх до польових досліджень стародавньої історії України.

К. М. Мельник стала вірною супутницею по життю для В. Б. Антоновича, скоріш за все після закінчення нею ВЖК. Проте узаконити свої стосунки вони змогли лише в 1902 р., після смерті першої дружини В. Б. Антоновича, а до того вони більше 19 років перебували в громадянському шлюбі.

Після закінчення ВЖК у 1883 р. К. М. Мельник-Антонович почала працювати консерватором та лаборантом при археологічному музеї Київського університету, яким завідував В. Б. Антонович, спочатку безкоштовно, а в 1888–1913 рр. – штатним працівником. Саме завдяки підтримці та протекції В. Б. Антоновича вона змогла увійти в наукове середовище та під його керівництвом почала опановувати не типову для жінки професію археолога.

Того ж 1883 р. К. М. Мельник-Антонович обрали член-кореспондентом МАТ. У листі до батька, Н. М. Мельника, вона пише: «...в числах прочих подарков получила от МАО огромный пакет с известиями о единогласном избрании меня в члены общества, это впрочем не удивительно, так как предлагали Анучин и гр. Уварова, а в заседаниях бывает обыкновенно очень не много членов» [12, арк. 72]. Ця цитата підтверджує зауваження Аксарєвої, що з тих пір, як П. С. Уварова очолила товариство, «женщины все активнее проявляют себя в работе МАО, выступают с рефератами на археологических съездах и др.» [1, с. 163].

Це також підтверджує той факт, що жінки-археологи допомагали одна одній, якщо була така можливість, як зазначила Д. Андросова-Байда, через «усвідомлення нестійкості свого власного становища» [2, с. 34] у науковому середовищі, а особливо у андроцентричному археологічному товаристві. У даному випадку гра-

финя П. С. Уварова надала необхідну протекцію К. М. Мельник-Антонович для отримання членства в МАТ, адже цей статус закритий для «сторонніх» (особливо жінок) осіб.

Далі Катерина Миколаївна писала: «... Жаль только, что по их уставу сначала выдвигают в члены-корреспонденты и только после того, как напечатаешь что-нибудь в их сообщественном издании, можно балотироваться в действительные члены, а под конец жизни можно заработать и почетного члена, но для нашего брата это недопустимо. Нужно в течении года что-нибудь сочинить и послать им, чтоб быть действительным членом, а то член-корреспондент звучит не так красиво, да и сверх того высший чин в праве требовать командировки на раскопки, а низший может только просить» [12, арк. 72]. Як бачимо, К. М. Мельник чудово розуміла, що членство в МАТ дає можливість стати повноправним членом археологічного наукового товариства на рівні з чоловіками та реалізувати себе як професійний археолог.

З цього часу К. М. Мельник-Антонович активно залучилася до археологічних досліджень, спочатку як помічниця та асистент В. Б. Антоновича – археологічні екскурсії на Подільському-Подністров'ї, Київщині, Полтавщині, Волині та Поділлі [8, арк. 2, 3, 4], а потім як самостійний дослідник проводила археологічні розкопки на Полтавщині, Волині, Харківщині, Херсонщині та Катеринославщині [Там само, арк. 3, 4], виступала з рефератами та брала участь в організації та проведенні археологічних з'їздів.

К. М. Мельник-Антонович також спромоглася стати членом Історичного товариства Нестора-Літописця, в якому на той час ще не було жодної жінки. У листі до матері вона зазначала: «Расспрашивала у В. Б., что нужно для поступления членом в историческое общество Нестора, я и прежде знала в общих чертах условия принятия новых членом, а теперь уже нужно было знать наверное и со всеми подробностями... Антонович говорит: вы кажется хотите заняться раскопками. Если это устроится, то вам нужно только возможно точно составить дневник раскопок, потом привести их в порядок и прибавить в исключительных главах свой собственный вывод самый сдержанный, относительно погребального культа в данной местности и, если можно, определить время, национальность и т. п. Потом надо эти дневники отправить в МАО, их напечатать, и тогда, если раскопки произведены правильно, то вы становитель членом МАО, а после этого уже не будет никакого препятствия к поступлению в члены Нестора, которое поважнее Московского» [13, арк. 75, 76]. Як бачимо, умови для вступу у товариство досить прості, проте для жінки, яка не має протекції, потрапити до нього неможливо.

Свого часу В. Б. Антонович відмічав: «В Москве уже есть одна барыня член (мається на увазі П. С. Уварова), а в Киеве нет и кажется не скоро будет, хотелось бы, чтобы и у нас была членом женщина и что очень важно, курсистка» [Там само, арк. 76]. Отже, поява першої жінки в археологічному науковому товаристві відкрила шлях і для інших жінок, зацікавлених у професії археолога. І не дивно, що В. Б. Антонович бажав, щоб саме курсистка отримала членство, адже перший час після виникнення поняття «курсистка», воно «набуло негативного відтінку, бо асоціювалося чи просто змішувалося з поняттям “нігілістка”. При цьому до курсисток громадська думка інколи зараховувала всіх емансипованих, або і просто екзальтованих жінок, які могли і не мати до курсів жодного відношення» [6, с. 76].

Така позиція громадськості яскраво ілюструє «патріархатний» погляд на гендерні ролі чоловіка та жінки в соціумі: чоловік брав участь у громадському та по-

літичному житті суспільства, а жінка повинна була вести домашнє господарство і відповідати за виховання дітей. Заняття наукою, навіть отримання освіти, не входило в ціннісну складову гендерної поведінки жінок.

Після смерті свого чоловіка у 1908 р., К. М. Мельник-Антонович продовжувала слідувати життєвому сценарію, який допоміг їй прописати В. Б. Антонович. Для особистості з визначеною ідентичністю це найприйнятніше рішення у випадку втрати свого наставника. Вона продовжила і далі працювати в царині археології, наслідуючи ідеям та настановам В. Б. Антоновича; побудувала успішну кар'єру професійного археолога, реалізувала себе як жінка і як науковець.

Вищевикладений матеріал дозволяє зробити висновок, що на початковому етапі входження жінки в археологічне наукове товариство вона потребувала підтримки з боку чоловіка, бажано авторитетної особи у науковому товаристві. На прикладі життєвого і творчого шляху П. С. Уварової та К. М. Мельник-Антонович яскраво просліджується той факт, що жінка могла реалізувати себе у науковому середовищі лише через чоловіка (А. С. Уваров, В. Б. Антонович). Також у цей період відбувається процес конструювання ними нової ідентичності, що характеризується прискоренням темпу життя, ускладненням і збільшенням обсягів знань, необхідних для перебування в археологічному науковому середовищі, яке упродовж досить тривалого часу вважалося сферою домінування лише чоловіків.

Поява успішних жінок-археологів у такій андроцентричній науці, як археологія свідчить про те, що традиційний гендерний устрій життя почав руйнуватися, тому що він не відповідав вимогам часу. Такі яскраві постаті, як П. С. Уварова та К. М. Мельник-Антонович, реалізувавши себе як професійні археологи, своїм прикладом показали, що жінка як науковець не поступається чоловікові та претендує зайняти відповідне місце як в соціокультурній, так і в професійно-інтелектуальній сферах.

Бібліографічні посилання

1. **Аксареєва В.** «Мы, французы, не привыкли видеть русскую даму, занимающуюся науками, и в особенности археологией...»: мемуары графини Прасковьи Сергеевны Уваровой в гендерном прочтении / В. Аксареєва // *Вісник ЧГУ*. – 2009. – Вип. № 35. – С. 157–163.
2. **Андросова-Байда Д.** Феномен жінки-історика 1920-х рр.: механізм творення нової ідентичності / Д. Байда-Андросова // *Істориографіческие исследования в Украине*. – М., 2008. – № 19. – С. 23–41.
3. **Антонова Н. В.** Проблема личностной идентичности в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии / Н. В. Антонова // *Вопросы психологии*. – 1996. – № 1. – С. 131–143.
4. **Ануфриев С.** Самоопределение человека в современном обществе / С. Ануфриев, Р. Романов // *Вестник ТГПУ*. – 2004. – Вип. 2 (39). – С. 72–77.
5. **Гобсбаум Е.** Нова жінка / Е. Гобсбаум // *Гендерний підхід: історія, культура, суспільство* / під ред. Л. Гентош, О. Кісь. – Л., 2003. – С. 74–96.
6. **Кобченко К. А.** Київські вищі жіночі курси в контексті боротьби за освіту жінок в Україні (1878–1920): дис. ... канд. іст. наук : 09.00.12 / Кобченко Катерина Аркадіївна. – К., 2004.
7. **Ковальова І. Ф.** Персонажі Катеринославської археології кінця XIX – початку XX ст. / І. Ф. Ковальова, Г. Г. Руденко // *Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, постаті* : зб. наук. пр. / відп. ред. С. І. Світленко. – Д., 2005. – С. 268–274.
8. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України, Інститут рукопису. – Ф. Х, спр. 4817: Автобіографія К. Мельник-Антонович. – Арк. 1–8.
9. **Руденко Г. Г.** Життєвий та творчий шлях К. М. Мельник-Антонович / Г. Г. Руденко // *Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки* : наук. щорічник. – Д., 2009. – Вип. 6. – С. 121–129.

10. **Татарко С.** Измерение идентичности в рамках статусной модели Дж. Марсии / С. Татарко // Психологическая диагностика. – 2009. – № 1. – С. 1–39.
11. **Уварова П.** Былое. Давно прошедшие счастливые дни / П. Уварова – М., 2005.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 3956, оп. 1, спр. 15: Лист К. Мельник-Антонович до Н. М. Мельника від 01.12.1883 р. – Арк. 71–72.
13. Там само. – Лист К. Мельник-Антонович до М. А. Мельник від 22.12.1883 р. – Арк. 75–77.
14. **Чубур А. А.** Археологи и археология центра Европейской России: взгляд сквозь призму гендера [Электронный ресурс] / А. А. Чубур // Антропология академической жизни. – М., 2009. – Режим доступа : http://www.archaeology.ru/arch_news/site_news_1.html.
15. **Эриксон Э.** Детство и общество [Электронный ресурс] / Э. Эриксон. – Режим доступа : <http://www.klex.ru/6ea>.
16. **Эриксон Э.** Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эриксон; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. – 2-е изд. – М., 2006.
17. Ego Identity: A Handbook for Psychosocial Research / Eds. J. E. Marcia, A. S. Waterman, D. R. Matteson, S. L. Archer, J. L. Orlofsky. – N. Y., 1993.
18. **Gilani P. N.** A Detailed Review of the Theories and Research on Female Identity / P. N Gilani // Pakistan Journal of Psychological Research – 1999. – Vol. 14, nos. 1–2. – P. 41–57.
19. **Josselson R.** Finding Herself. Pathways to Identity Development in Women / R. Josselson. – San Francisco–London, 1987.
20. **Kellogg A.** Josselson's Pathways to Identity In Women [Электронный ресурс] / A. Kellogg. – Режим доступа : www.uiowa.edu/~epls/faculty/pascarel/papers/kellogg.pdf. – P. 1–12.
21. **Kroger J.** Identity Development during Adolescence // Identity in Adolescence: The Balance Between Self and Other [Электронный ресурс] / J Kroger. – Режим доступа: <http://academic.udayton.edu/jackbauer/Readings%20595/Kroger.pdf>.
22. **Marcia J. E.** Development and validation of ego-identity status / J. E. Marcia // Journal of Personality and Social Psychology. – 1966. – Vol. 3. – P. 551–558.

Надійшла до редколегії 03.02.2015

УДК 902.01

К. В. Мінакова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДЕРЕВ'ЯНИЙ ПОСУД ІЗ ПОХОВАНЬ ЗРУБНОЇ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПІЛЬНОСТІ

Зроблено всебічний аналіз дерев'яного посуду з поховань зрубної культурно-історичної спільності. Найвні знахідки розподілено на три типи: чаші-миски, таці та ковші. Аналіз знахідок дерев'яного посуду проводився окремо для різних його відділів. Дослідження показало, що лише поховання, яке містило ківш, не мало відхилень від «стандартного». Всі інші поховання, незалежно від того, містили вони тацю або чашу-миску, мали ознаки підвищеного рангу, однак говорити про зв'язок цих поховань із певним прижиттєвим статусом наразі неможливо.

Ключові слова: археологія, доба бронзи, зрубна культурно-історична спільність, дерев'яний посуд.

Минакова Е. В. Деревянная посуда из погребеней срубной культурно-исторической общности.

Представлен всесторонний аналіз дерев'яної посуду із погребених зрубної культурно-історичної спільності. Існуючі знахідки розподілені на три типи: чаші-миски,